

Marko Pavliha

Biti ustvarj(al)en*

Z voščenkami ne znam,
zato z besedami bi slikal,
z mislijo bi vtisnil vsak trenutek narave.
Kako preprosto je sredi zaspane poljane
pričarati snežno beli lokvanj,
na katerem se nabira kristalna rosa tvojih pogledov.

I.

Rad si domišljam, da edinole s pisanjem in retoriko prvinsko ustvarjam, ker drugače ne znam biti iz anonimnosti prepoznan. Ker to počnem s strastjo in vsaj približno enakim navdušenjem kot na začetku v zgodnji osnovni šoli, bržkone drži parafrazirano reklo “ustvarjam, torej *sem*” ali ustvarjen sem, da ustvarjam in se samouresničujem. Biti tu in živeti pomeni dihati in utripati, bivati je bitje srca in srčnost je strast in gorečnost in eden ključnih postulatov ustvarjalnosti. Pisarija je moja terapija in ustvarjalnost je naravna posledica ustvarjenosti, ker koprnim po metafizični nesmrtnosti.

---

* Avtor je na natečaju Sodobnosti prejel nagrado za najboljši esej leta 2016.

Kaj lahko še konkretnega pokažem sebi in občestvu, razen prgišča objavljenih mladostnih pesmic, nedonošenih esejev in eklektičnih knjig, če v tem kontekstu ne štejem dveh absolutno nenadomestljivih otrok, katerih genetski soavtor sem in oče, pa ducata posajenih dreves in grmičkov ter dokaj uniformirane civilizacijske materialnosti? Po kitajskem izročilu sem pravcati mož, bravo jaz, toda če ne ustvarjam, ali to pomeni, da *nisem*? Je pričujoča izpoved, ki je po začetnih spontanah brizgih alkimistično kapljala v beležnice več mesecev, zadosten dokaz kreativnosti, ali pač potrebujem uredniški oziroma komisijski blagoslov, belo krizantemo ali (p)odvezo kakšne nadebudne kritičarke? Bo kar koli mojega ostalo nesmrtno in še vedno aktualno tudi čez pol tisočletja, kot na primer Montaignovi *Eseji*? Mar ni svojevrsten absurd, da se o teh bivanjskih rečeh sprašujem ravno v teje vnovično spisani prijavi na natečaj za letošnji esej vseh esejev, kot da bi na izpitu iz somatologije gnjavil profesorja, ali sem zadostno medicinsko nadarjen, da prepevam hvalnice rešnjemu telesu?

Eno od vprašanj, ki oglušujoče brnijo v meni kot *perpetuum mobile*, se torej glasi takole: kaj resnično *znam*, kakšen je moj dejanski prispevek skupnosti, zakaj bi me recimo (*ne*) izbrali v pionirsko medplanetarno odpravo prvih naseljencev na Mars, poleg zaslužnih milijarderjev, politikov, zdravnikov, duhovnikov, fizikov, matematikov, filozofov, biologov, geologov, kemikov, astronomov, kozmonavtov, mehanikov, kuharjev, botanikov in preostalih selekcioniranih znalcev? Bi zadoščalo, da zmorem predavati, nakladati, črkarsko racati in po potrebi vesoljske predpise snovati? Sem kot družboslovec manjvreden, ker se nisem aktivno učil latinščine in stare grščine? Je mogoče, da bodo čez nekaj desetletij na voljo računalniški programi, ki bodo utelesili in presegle levo (logično) in zlasti desno (intuitivno-kreativno) možgansko hemisfero, kar bo uporabniku omogočalo izjemno hitrost, produktivnost in ustvarjalnost, denimo v nekaj minutah na tisočernih straneh spisano knjigo *Vojna in nemir*? Bodo tedaj premožni še bolj privilegirani kot že doslej, ko obvladujejo vse, razen najzlahtnejših duhovnih vrelcev? Kaj se dogaja v Cernovem mogočnem hadronskem trkalniku, mar so pod ženskim vodstvom na sledi novemu delcu?

Sprašujem se, torej sem. Če vprašam, izpadem neumen le enkrat, če ne vprašam, ostanem neumen za vedno. Ko bodo roboti sposobni nelogičnih vprašanj, čustvovanja, jeze, žalosti, ravnodušnosti in radovanja, bo človeštvo v še večjih škripcih in znaten lučaj bliže suženjstvu ali iztrebljenju. To zmore preprečiti le humanistika z duhovnim krotanjem tehnike. V novodobnem Macondu ne razsaja kužna nespečnost, marveč malodušna

elektronska otopelost. Posledice so enake: neskončne možnosti pozabljenja, zato so nujne besedne naprave za ohranjevanje spomina.

Vdahnem in izdahnem, kardiološka pumpa utripa tika-taka, krivulja se vzdiguje in pada, živim, ker bedim, delam, ljubim, zaletavo kolovratim, sanjarim in spim na Pikinem otoku Taka-Tuka. Hodim od sebe do mene, kot da sem biblijsko razpet med Poncijem in Pilatom; vem, da si ne smem umiti rok, kajti le od mene je odvisno, ali bom križan ali zveličan. V vsej svoji družabni dekadenci poskušam biti samotni asket, Coelhov bojevnik luči, ki ga stiska še bolj pritiska, da v lastni tišini navdušeno vriska v ustvarjalni omami in iskanju intelektualne lepote, v energiji, ki me povsem posrka vase. To je boljše od vsake meditacije, joge, tibetanskih vaj, regresije, samohipnoze, satorija ali epifanije, kajti kreiranje je oprijemljivo in na razpolago sleherniku tu in zdaj. Radovednost in vedoželjnost vrednotno osmišljata (mojo) nevednost, kajti ko redni profesor v sebi več ne gosti vsaj kančka porednega in zvedavega študenta, je le še bedni podatkovni agresor. Pretekle blodnje so me po nekajletni sedanjosti privedle do iniciacije v sodobnosti, kjer se šele zdaj, prav zdajle zares osmišljam. Vse manj si ženem k srcu, če me imajo za odštekanega, kajti to je indic, da počasi štekam.

Zato se oklepam otroškosti in je ne dam, za nobeno ceno, četudi sem otročji kot otroci v mistični vili Čira-Čara, kjer so v decembrskem prazničnem času pogasili vse svečke na novoletni smreki in tiho posedli v krogu na tla. V kuhinji se je povsem stemnilo, edino v peči je skozi vratca žarel ogenj. Prijeli so se za roke in poduhovljeno pogoltnili vsak svoj čarobni grahek, rekoč "ljuba kroglica pregelk, nikdar nočem biti velk" (če bi vedeli, da goltajo prototipske tabletko *vrvti*, bi se v hipu postarali do skrušene onemoglosti). Nikoli ne bodo odrasli in ne bodo dobili kurjih očes in vseh drugih neumnosti, in če bi že kdo hotel postati gusar, bo sicer majcen, toda hud morski razbojnik, ki bo širil strah in grozo. In ko bo čez mnogo let prišla mimo kakšna teta in jih videla igraje tekati po vrtu, bo na njeno vprašanje, koliko je deček star, ta strumno odvrnil, da triinpetdeset let, če ga spomin ne vara. Praštevilo triinpetdeset? Neverjetno, toliko jih namreč štejem tudi sam. Čeravno se bo tetkici zdelo, da je fantič strašno pritlikav, ji bo ponosno pojasnil, *da je bil večji, ko je bil majhen*. Z igrivostjo se namreč krešejo kozmične iskrice, ki preprečujejo ego, da zamrzne v zloveščo ledeno goro.

Preljubi Bog mora izvedeti, je v estetski dimenziji modroval Rilke, kakšen je pravzaprav videti dokončani človek, kajti tega ne ve zaradi neposlušnosti svojih rok, antagonistično sprte leve in desnice. Zategadelj

mu naj o tem pripovedujejo otroci in vsi tisti, ki slikajo, pišejo pesmi ali kako drugače gradijo celoto.

Dum spiro, spero je bil navzlic premnogim vzponom in padcem optimističen Cicero, sedem stoletij poprej pa je Heziod prvi izpostavil vlogo in pomen *dela* za vrednotenje in samouresničevanje človeka. V učenih bukvah piše, da je kreativen tisti človek, ki je ustvarjalen, stvarilen in tvoren, ki je zmožen kreacije, umotvorov, stvarjenja izvirne, zlasti umetniške stvaritve, denimo prvega oblikovanja igralske vloge, romana, drame, komedije, simfonije, pesmi, freske, kipa ali eseja. Kreirati pomeni misliti in mislec je ustvarjalec. Če mu je namenjena vloga pisca, s šamanskim ritmičnim nizanem besed spočenja duhovna bitja, se z njimi istoveti, vstopa v magične svetove in brede čez reke, ne meneč se za dogovorjene mostove.

Umetnost je možno umetno deliti na sedem velikih skupin. Proza, glasba in poezija se izražajo abstraktno, z besedami in notami, kiparstvo, arhitektura in slikarstvo pa z materialnimi sredstvi. Simbolično sedma je dramatika kot najpopolnejša upodobitev življenja in sinteza vseh prejšnjih umetnosti. Ker je samostalnik *umetnost* izpeljan iz bratskega glagola *umeti*, znati nekaj narediti z znanjem ali umom, je dokaj ne-umno, zakaj si recimo literatura *alias* slovstvo ali književnost, vsi tiskani in pisani spomeniki kakega naroda, dobe in stroke, ne zaslužijo svoje umetniške akademije, kot jo imajo glasba, slikarstvo, kiparstvo, sofisticirano oblikovanje, gledališče, radio, film in televizija? Mar ni prav literatura srčika celotnosti materialnih in duhovnih pridobitev v kaki eri na določeni razvojni stopnji človeštva, ki jo imenujemo *kultura*, gojenje in negovanje metaforične "zemlje", ki je tudi nam, na morski strani Triglava, utelesila samobitnost v podobi samostojne države? Kaj ni poezija figurativni sinonim za lepoto, čar in *dignitas hominis*? Zakaj torej (ne)kdo ubija slovensko kulturo, se sprašuje Evald Flisar, ali bi tipičen šentflorjanski poslanec ali minister res potreboval slovar za razumevanje besede kultura? Sodu izbija dno stopnjevanje medijske marginalizacije kulture, še zlasti sodobne umetnosti.

Ampak umetnost ostaja in vztraja, ko s črkami, spojenimi v besede, s smisli in zaporedji pričaramo takšno zamaknjenost kot zgodbe z zaslonov. Pisanje je veličastna nadgradnja branja, ker je hiperinteraktivna pustolovščina *par excellence*. Neskončna je lepota besed tudi vizualno, saj lahko tvorijo zanimive geometrijske vzorce, od polžastih spiral do fraktalov in sakralnih simbolov.

Čeprav sem čarovniškemu vzorniku kot privrženi vajenec začarano obljubil, da ne bom več utrugal s citati in sklicevanjem na stotere avtorje (to ne vključuje samocenzure niti navajanja njega s čustvenčki vred ☺),

bom vendarle napravil še eno izjemo, da potrdim pravilo, čeprav ne vem več, katero. Nuccio Ordine namreč izvrstno piše o koristni nekoristnosti literature in ostalih (spo)znanj, katerih bistvena vrednost je brez kakršnega koli utilitarističnega, dobičkonosnega namena. Že samo dejstvo, da izrazi svobodnega človeškega uma – tako Abraham Flexner – prinašajo zadovoljstvo duši, ki išče svoje “očiščenje in povzdignjenje”, je dovolj tehtno opravičilo, da jih dopuščamo in spodbujamo. Koristno je vse, kar nam pomaga, da postanemo boljši, najsi bo to mentalno brkljanje, norost poezije ali mitični don Kihot, čigar sporočilo ni prismuknjenost, marveč zaljubljenost. Tudi iz sijajnih porazov se lahko sčasoma rodijo velike reči.

Ustvarjalnost je v tesnem sorodu s stvarjo, ki pomeni nekaj narejenega, stvorjenega, storjenega in ustvarjenega. Stvari je nešteto, in če jih tolmačimo s kvantno fiziko, niso nič drugega kot zgoščena trda ali mehka energija, ki je *spiritus agens* ustvarjalnosti. Po naravnem redu, je menil Cervantes, sleherna stvar zaplodi sebi enako, vendar je pozabil dodati, da na njen razvoj silovito deluje okolje. Ustvarjalnost je zraščena s hevristikom, naukom o metodah raziskovanja z uporabljanjem še nedokazanih trditev in hipotez, ki v pedagogiki označuje navajanje učencev k temu, da sami najdejo rešitve. Ustvarjalnost se zatorej kaže v meritokriteti, originalnosti, izvirnosti, samoniklosti in neposnetosti, kar je značilnost lateralnega, nekonformnega mišljenja (*out-of-the-box thinking*) za razliko od striktno logičnega ali linearnega. Pri tem talent ni antična utežna in denarna enota, marveč prirojena bistroumnost ali nadarjenost, ki jo je treba pogosto odkriti in prebuditi. Zategadelj je nujna renesansa antične *paideie*, ki bi morala biti v tretjem tisočletju megaholistična vzgoja in najprej funkcija človeka z namenom učlovečevanja, šele potem odvisna spremenljivka družine, družbe, kulture, države, ideologije, religije, gospodarstva in politike. Najplemenitejše humano vprašanje ni, kdo je najbolj nadarjen in kako ga lahko spodbujamo, temveč kaj odlikuje slehernika in kako lahko raznolike talente povežemo v simbiotično celoto.

Če se nekolikanj lingvistično poigramo, bi lahko sklepali takole: ker je angleški prevod za talent *gift* in ta beseda z veliko začetnico v nemščini pomeni strup, moramo paziti, da se ne *zagiftamo* z darovi, ki nam jih je poklonila mati narava, kajti človek se lahko zastrupi tudi z besednim zakladom, pisalnim smislom in drugimi retoričnimi sposobnostmi. Ameriške raziskave kažejo, da moramo uporabljati preprost jezik, če želimo veljati za brihtne in načitane intelektualce. Verbalna kozmetika ne pomaga, kajti dolge, komaj izgovorljive besede in slično vezanje otrobov pri bralcu in poslušalcu naletijo na odpor, ker je zapleten jezik težko dekodirati. ☹ In

včasih ima koncept močnejši efekt kot zaključen projekt. Zatorej na tem mestu kar samemu sebi svečano zapovedujem embargo na jezični rokoko kot muzejski polbaročni umetnostni slog iz poznega 18. stoletja, naj se več ne vsiljuje (mojemu) tipkanju. ☺

S staranjem naj bi človek tudi odraščal in se (s)pametoval, zmodril, zato ne bi smel sleherne kritike doživljati kot napad na svojo persono, marveč bi jo moral preobrniti sebi v prid, da bi jo sukal kot dleto za rezbarjenje in pilo za brušenje odvečnega materiala. Vztrajnost je lepa čednost in se slej ko prej poplača. Če ustvarjamo predvsem zaradi zmagovanja, priznanja, prestiža in valutnega megadrobiža, nas bo prvo mesto hipno omamilo s slavo in nemara resda motiviralo za nove podvige, utegne pa nas po vrhuncu zapeljati v lagodje, da bi malce počli(va)li na lovorikah, za katere se kmalu izkaže, da so v resnici kaktusi z zahrbtnimi bodicami. Pisanje je kot seks ali samozadovoljevanje, saj je še tako drobcena objava enakovredna orgazmu, ki je enkrat boljši in drugič slabši, a vselej prinese vsaj delno olajšanje, pri čemer ob tem res nikoli ne pomislim, ali ga kdor koli doživlja boljše kot jaz. Vedno znova si ga (jo) enako goreče želim, zato sem očitno zasvojen na relativno neškodljiv način. Japonci z izrazom *kenjataimu* označujejo kratko obdobje desetih ali petnajstih minut po orgazmu, ko s(m)o moški edinole sposobni objektivnega, čistega, neomadeževanega mišljenja, ki ga ne pogojuje in ne ovira spolni nagon, pod pogojem, da nismo vinjeni, zakajeni ali pod vplivom kakšne druge (i)legalne substance (po slovarju izolskega slenga pomeni *kenjati* iti na blato ali srati ☺). Če imamo tedaj partnerja še zmeraj tako radi kot pred koitusom in nas ne obhaja demonska želja, da bi zbežali od nje(ga) in izginili v neznano, ga oženimo ali omožimo, kajti občutek je enkrat in ga ne gre zamuditi.

Smo takšni tudi po revijalni, časopisni ali knjižni objavi? Ne bi rekel, mene prej zagrabi melanholijska ali celo depresivna kot recimo v študentskih letih po uspešno opravljenem izpitu, kar je mogoče fiziološko razložiti z znižanjem adrenalina in drugih hormonov v krvi. Toda ko to stanje mine, me zopet vleče k obgrizenemu digitalnemu jabolku z isto slo kot prvič, da kaj napišem in priobčim, ker je tako imenovano "pisanje le zase" navadna izmišljotina faliranih literatov. Vselej pišem(o) za občinstvo, med procesom spoznavam(o) sebe in občasno doživljam(o) katarzo, pri čemer je nepomembno, ali gre za sublimacijo libida ali za poljub angelov. Učim se poslušati tišino, igrati pavze med notami in zapisovati presledke med besedami.

II.

Po temle ogrevalnem mentalnem potepanju me mika, da (nas) pišoče pogledam skozi povečevalno steklo ustvarjalnosti in razvrstim na nekaj skupin, kar je zopet (moja) poklicna hiba, predalčkanje namreč in nenehno sistematiziranje. Navada je železna srajca, red in disciplina pa je še vedno nekaterih vrlina, navkljub novemu preganjanju polpreteklih starih časov. Prvi pisci so tisti, ki zelo skopo ali nič ne berejo in niti ne pišejo, ker nimajo potrebe, z izjemo elektronskih sporočil, tvitov, esemesov in žolčnih spletnih komentarjev. Blebetajo in tvezijo in ne vedo, da so prazne marnje kot namišljen strah: znotraj so votle, naokoli jih pa nič ni.

Drugi so citatomani, saj dobesedno požirajo knjige, časopise in revije in so ujetniki lastnega podatkovnega znanja, ki jim kot stokilogramski neprebojni pokrov zapira iskricice in miselne laserje v lastno temo, od koder ne morejo zasijati v zunanje okolje. Kar koli priobčijo, profesionalno deformirano podprejo z neskončnimi opombami pod črto in nepreglednimi spiski uporabljene in priporočljive literature ter preostalih virov, s citati domnevnih velikanov, na katere se vseskozi opirajo, ker se le tako lahko strumno v daljave ozirajo.

Spominjam se anekdote o slavnem akademiku, ki je še priobčeval znanstvene in strokovne knjige na klasičen način, s pisalnim strojem, izrezovanjem odstavkov in opomb ter lepljenjem v papirnato celoto, pri čemer je bil neverjetno plodovit, s svojimi stvaritvami bi skorajda lahko napolnil manjšo knjižnico. Nekoč je neko lastno smelo trditev opremil s *fusnoto*, v kateri je nasprotoval samemu sebi v stilu "glej monografijo, v kateri zastopam popolnoma drugačno stališče ...". Takšne pisce skomina paberkovanje visokoletečih domislic, časopisnih kislic, sodnih izrekov in latinskih rekov, kajti naj se ve, koliko vedó, in če kdo to očita, jim kritika jemlje sapo in rdi lica, namesto da bi bili raje ponosni junaki iz svojega vica. Na enem od svojih pohodov po knjižnem trgu je Matej Bogataj upravičeno ošvrknil nekega *wannabe* esejista, da je "nagnjen k zgoščenemu povzemanju teorij, ki ravno zaradi zgoščenosti obvisijo v abstraktnem prostoru, kažejo sicer erudicijo, vendar delujejo tudi učbeniško, torej bolj ali manj brez (pedagoškega) erosa ali kreativnosti". Prav ima, kajti bralce zanima, kaj misliš Ti, Jaz ali Ona, prav ta Pisec, zdaj in na teh straneh, zato je boljše, govorim zase, da zakrijem svojo "razgledanost", utišam vse nastopaške egove podosebnosti in prislunhem resničnemu Jazu, kajti le ta je unikat. Nekdo je predlagal, da beremo modro in izbirčno, ker je slabo pisanje nalezljivo. Upam, da nisem že tako okužen, da bi se moral izolirati v publicistično karanteno.

Tretji besedni mojstrovalci so neetični znanstveniki in raziskovalci, ki samopašno zamolčijo vire in si jih lastijo zaradi vsemogočnega ponotranjenja, kar se strokovno imenuje plagiat, goljufija, ponaredek ali kaj podobno nečednega.

Četrti so sposobni vsrkati ogromno informacij in izkušenj ter obilno zmešnjavo nabranega zvariti v originalne spojine lastne kreativnosti.

Peti trpijo zaradi samocenzure in redkokdaj zberejo pogum, da kaj objavijo, pa še tedaj se zdi, da bi najraje vse zamolčali.

Poslednji in hkrati prvi zaradi svoje "čiste" genialnosti, posvečenosti in prekletstva so tisti umetniki po naravi, ki skoraj nič ne berejo in ignorirajo vse medije, a so še vedno ustvarjalni, ker so se takšni rodili, *poeta nascitur (orator fit?)*. To so pogosto *monomani*, ki so obsedeni le z eno rečjo, medtem ko večina svojih talentov ne zna zlitih le v en laser, temveč jih prepušča(mo) razpršenemu svetlikanju.

Nemara bi si tudi brez najnovejše integralne verzije uspeli priklicati v spomin nostalgične Butale z bistrimi rokodelci vred, med katerimi izstopa boter Dideldac, ki je nekoč odromal v širni svet, da bi čevljaril, čeravno ni nikoli poprej vlekel drete. Kakopak ga to ni motilo, kajti neznanje ga naj ne bi oviralo pri učenju te častitljive obrti. Ta mojster je imel sina, Naceta stremeljastega, ki naj bi takisto skorajda postal nezaslišan mojster, ni mu dosti manjkalo, zato je odšel v sosednje Tepanje na dodatni, nekakšen podiplomski študij kovaštva. Naposled se je vrnil domov in je imel "na veliki poti pismo in pečat", da se je resnično tri leta učil kovaštva. Butalci so se zbrali okoli kovačnice, ki mu jo je bil med tem opremil oče, da bi pasli zijala, kako bo domače seme sebi v prid in njim v ponos opravljalo imenitno kovaško rokodelstvo. Novopečeni mojster se je sukalo okoli nakla, z eno roko je prijel kleščice in zagrabil železo, z drugo pa kladivo, oboje je bilo težko, saj ju poprej še ni izkusil, in je pogumno razbijal po železu in tudi mimo, da so vse povprek letele iskre. Občinstvo je spoštljivo zijalo in se čudilo, kaj neki bo to, vrli kovač pa je odgovarjal: "Pokazalo se bo. Če bo špičasto, bodo vile, če široko, bo lopata."

Nadaljevanje satire za pričujoče razglabljanje ni relevantno, čeravno je tudi tu mikavna butalska logika, da je volk, ki je tuleče odskočil in zbežal v gozd, ko ga je oplazilo odvrženo železo, pravzaprav nastal iz železnine. Vrlemu mladeniču so urno zaprli kovačnico, češ da jim ne bo na novo koval zveri, ki niso koristne živali, zato jih je treba kvečjemu pobiti. Je pa silno zgovoren stavek, ki ga je izustil nesojeni Kovač, namreč da se bo že izkazalo, kaj bo nastalo, odvisno od oblike. Mar ni ravno to čarobnost pisanja, da si sicer zamislimo načrt, okvirno vsebino, poanto, protagoniste, *fil rouge*

in še kaj, potem pa se podamo na skrivnostno pot v neznano, *per aspera ad astra*, kjer nas čaka marsikaj vznemirljivega, začeni s (ne)poznanimi osebami, ki s(m)o mi sami. To se ne bo zgodilo, če se bomo držali forme in zaščitnega plota, ki nas loči od divjine, čeprav bomo zategadelj prej prispeleli na domnevni cilj, toda brez izvernih, enkratnih izkušenj popotovanja.

Nekoč sem si javno izpraševal vest, kaj sploh počnem, mar moji časopisni stolpci ali kolumne dišijo po kratkih prispevkih, zapisih, esejih, zgodbicah in črticah, ali vonjajo kako drugače, manj dehteče in vablivo? Sem tedaj razumel razliko med uvodnikom, kolumno, strokovnim in znanstvenim člankom ter esejem? So moje besede boljše od nepopisanega papirja, bi bil molk zgovornejši od čvekanja? Je res, kar pravi Vincenç Pagès Jordà, da je tekst neločljiva mešanica navdiha, obrti, nadarjenosti, priučenosti, magičnosti in discipline? Najraje bi verjel, da se izpovedujem v obliki visokega eseja, *essai*, *exagium*, *examen*, leposlovnega poizkusa ali razprav(ic)e, ki je napisana v lahki, splošno umljivi, umetniški obliki, maturanti pa bi ga bržkone popljuvali kot nebodigatreba, s katerim je treba zadovoljiti togo izpitno komisijo. Včasih s(m)o po socialistično pisali proste spise, danes pa po kapitalistično eseje, pri čemer je razlika zgolj v kakovosti, ker vseskozi poznamo le slabe, povprečne in odlične izdelke.

Nikomur ne želim soliti pameti, ker je tudi na mojih solinah zaradi "podnebnih sprememb" pridelek bolj pičel (nekdo pač mora biti kriv ☺), toda spominjam se inštrukcije, da naj se esej medi v sedmih fazah: od zamisli k načrtu (skici) ideje, prek poglobitnega sporočila (teze) in vsebine eseja do uvoda, zaključka in končnega piljenja besedila. Najtežje je pisati, kadar ti drugi zapovejo témo, kar dobro vedo dijaki in študenti ali včasih tudi tisti, ki pišejo po naročilu, denimo govore ali kaj podobnega. Zamisel je treba destilirati v čim bolj jedrnat naslov, ki naj bo monogram vsebine. Starodavno napotilo pravi *rem tene, verba sequuntur*, držimo misel in besede bodo sledile, a če hočemo z nečim rokovati, mora imeti oprijemljivo vsebino. Če na Kitajskem preživimo en dan, lahko napišemo blog, po enem tednu članek, po desetih letih pa se nam končno posveti, da tavamo v temi in nimamo dovolj tehtne vsebine. Tudi če kujemo tja v en dan, naj nam bo jasno, da hočemo napraviti (zaenkrat) neopredeljivo stvaritev, zato ne udrihamo z macolo zgolj zaradi krepitve mišic, besa ali neprištevne stanja. V vsakem primeru si moramo razjasniti, ali želimo le opisovati, pojasnjevati in izobraževati, ali pa nameravamo kritizirati in celo več, argumentirano prepričevati in doseči svoje.

Naslednji korak naj bi bil namenjen organiziranju ideje, kar je mogoče na slikovit ali pisen način. Deblo je zraslo, potrebujemo samo še krošnjo,

veje, vejice, liste, cvetove in plodove, ki bodo skupaj tvorili brhko rastlino. Kdor ne planira, načrtuje propad, kar drži kjer koli in kadar koli, seveda pa forma ne sme biti podrejena substanci. Premnogi govorijo, pišejo in delujejo, ne da bi imeli pred očmi rdeče niti svojega početja, ki bi jo bilo mogoče začrtati na hrbtni strani vizitke. Sledi obred pisanja, pri katerem nas utesnjujeta nesrečni pravopis – z vsem dolžnim spoštovanjem do pokojnega vodilnega, da ne rečem razvpitega slovenskega jezikoslovca Toporišiča – in običajno tudi prostor, število besed ali znakov s presledki ali zgoraj in spodaj brez, sicer pa si lahko damo duška in poletimo v miselno onstranstvo. Nekdo se bo hipoma izlil na papir in pozneje dodajal ločila (pozor: poznavalci velijo, da naj bo čim manj zapisanega v oklepajih in odsvetujejo klicaje!!! ☺), ona bo po cankarjansko dneve in noči premlevala en samcat stavek, vsi pa bomo slej ko prej spoznali poanto rekla, da popolnost ni v tem, da ne moremo ničesar več dodati, temveč v tem, da ne moremo ničesar več izpustiti. Tako vzgajajo dobri uredniki, ki so na začetku s strani avtorjev deležni marsikatere sočne kletvice, pozneje pa kvečjemu iskrene zahvale. Lektoriranje je (pre)cenjeno, razen če preraste v nenadomestljivo *katjariranje*, ki ga bo, upam, v prihodnosti deležno tudi tole pisanje.

Menda je pametno, da uvod in zaključek napišemo šele na koncu, ker mora prvi kot grabežljivec pozornosti – *attention grabber* – pritegniti bralca in ga na privlačen način zazibati v branje tistega, kar smo (že) napisali, drugi pa ga zapustiti v preobraženi čustveni dimenziji, prežetega z nečim, kar ni nujno opisljivo. Tu si lahko pomagamo z anekdoto, šalo, dialogom, citatom, pregovorom ali udarnim povzetkom, in če je uvod reklama za naš izdelek, je sklepna misel vabilo k ponovnemu nakupu. Preden oddamo digitalni “rokopis” ne bo škodovalo, če ga še nekajkrat preberemo in v dvo-mu *dilitamo*, brišemo, radiramo in črtamo, pri čemer ne smemo pretiravati, da ne bo vse usahnilo nazaj v prazen zaslon. Pridevnik je nekdo nekoč očrnil, da je najhujši sovražnik samostalnika, s čimer se ne strinjam, razen pri pisanju juridične postave, pa še tam ne gre brez pomenljivih okraskov ali pogrškov, kot so na primer huda malomarnost, lahka telesna poškodba, grozovit ali zahrbtnen način in žaljiva obdolžitve.

Pisati je treba z namenom poboljševanja, nas izkustveno uči Andrej Capuder, se pravi etično, skrajni domet neke zgodbe pa naj bo obračanje solz v smeh, “da iz zle usode potegne dobro”. Oba, bog in hudič tičita v podrobnostih; eden jih hoče izolirati in izpriditi, drugi ji skuša vpeti v celoto in posvetiti.

To je to, pisati torej eseje ali molčati? Bridka je duhovna zima, ko človek otrpne v kreativni odrevenelosti, po klinični diagnozi zaradi depresije,

bipolarne motnje ali abstinenčne krize, dejansko pa zaradi zavisti, sovraštva, jeze, strahu in drugih prekletstev, ki kvarijo *axis mundi* in vzpostavljajo stik s peklom namesto z univerzumom. Delo na sebi zatorej ni *newageevska* poza, če je pristno, vztrajno in prežeto z ljubeznijo, *ivvat ipse labor*. Eno od "opravil" je pisarija, s katero je mogoče ozemljiti nebesa.

III.

Toliko abstraktno, poskusimo še konkretno, za vaje v slogu. Zamislimo si sončni zahod, ki je verjetno najpogostejša inspiracija in "objekt" umetniškega ustvarjanja, razen če niso še bolj priljubljeni ženski akti, verske podobice in tiha žitja. Scena je preprosta: sedim na plaži in opazujem sonce, ki zahaja na daljnem obzorju. Če se dogodka lotim "znanstveno", z akademsko pedantnostjo in v skladu z esejističnimi napotki, uvodoma predstavim izhodiščni položaj (najverjetneje sem z najdražjo na počitnicah, kjer ob morju uživava ob kičastem pogledu na nastajajočo zarjo), potem jedro (bistvo mojega početja je lahko naučena ali spontana romantika ali želja po objavi fotografije na Facebooku), konec pa je krvavi zahod in nato somrak s kulminacijo v črni temi in najverjetnejšim odhodom na sladoled in pivo. Z uporabo bibliometričnih metod povzamem in vizualiziram znanstvena področja, ki pokrivajo konkretni epilog dneva, z metaanalizo pa statistično in sistematično združim rezultate posameznih, med seboj neodvisnih študij. S podatkovnim rudarjenjem v ogromni količini informacij poiščem pravila in vzorce, ki omogočajo odkrivanje vezi med vzroki in posledicami ter napovedovanje nečesa na podlagi množice dejstev, zbranih v preteklosti. Po startu se relativno lahko dokopljem do vidnega spoznanja, da moja zalita medenica (o njeni ne smem pisati, pa tudi sicer ne želi nastopati v moji zgodbi ☺) počiva na flišasti podlagi oziroma na nekakšni zmesi proda ali peska iz debelozrnate breče, peščenjaka, meljevca, muljevca, laporovca, glinavca, sipinih kosti in lupin školjk, polžev in drugih posmrtnih ostankov morske flore in favne (spisek bo uredništvu priložen naknadno). O tem podrobneje pišejo številni morski geologi ali geološki oceanografi, ki so večji geofizičnih, geokemijskih, sedimentoloških in paleontoloških raziskav morskega dna in obalnih območij (citati sledijo ob drugi priliki).

Kot kak potrošniški mutant z vagabundskim pridihom sem oblečen v kratke hlače *s.Oliver*, črno majico *Fruit of the Loom* s samokritičnim

napisom *I don't Need Google, my Wife Knows Everything*, obut v plastične natikače znamke *Crocs*, ki so po nemško odporni proti morskim ježkom, in sončna očala *Ray-Ban* z dioptrijo (no ja, priznam, vse skupaj mi je žena kupila na razprodaji *fejkov* v Lidlu). Strmim v morje in tuhtam o bibavici, o plimi in oseki, slanosti, globini, barvi, vetru, valovih in tokovih s pomočjo obgrizenega *iPhona*, prek katerega pazljivo spremljam podatke na spletni strani piranske morske biološke postaje.

V daljavi pljuje ogromna potniška ladja, napak križarka poimenovana, ki na oko deluje kot nesrečna *Costa Concordia*, vredna 450 milijonov evrov, z italijansko zastavo, prostornino 112.000 bruto registrskih ton, dolžino 290 metrov, hitrostjo križarjenja 21,5 vozla, s 17 palubami, od teh jih je 14 za potnike, 1500 kabinami – 55 z neposrednim dostopom do SPA-centra in 550 z lastnimi balkoni, 13 bari, štirimi bazeni, petimi restavracijami, 3750 potniki in 1100 člani posadke (se opravičujem za tale fahidiotizem, ampak pomorstvo mi ni ravno tuje ☺). Nebo je razmršeno, vremenoslovci bi ga opisali kot kaotičnega zaradi raztresenih oblakov, priča sem termični konvekciji oziroma dvigovanju zraka zaradi pregrevanja nad toplim površjem, poznavalsko razlikujem med cirusi, stratusi in kumulusi. Spreletava me metafizični občutek, da pravzaprav čepim na modri krogli, ki se vrti okoli osi z obodno hitrostjo 465,12 metra na sekundo, kar pomeni zasuk za 360 stopinj v enem dnevu, drveč po tirnici okoli Sonca, te edine zvezde in glavnega telesa našega Osončja, s srednjo hitrostjo 30,287 kilometra na sekundo, kar za celoten obrat terjaja eno leto. Sonce skupaj z Osončjem potuje skozi krajevni medzvezdni oblak v Orionovem kraku krajevne galaksije, Rimske ali Mlečne ceste poimenovane, ki ima nekje od 200 do 400 milijard zvezd, bojda pa je tudi približno toliko galaksij v vesolju, ki se nenehno razteza. Ob vsem tem je torej vse to iluzija, vzhajanje in zahajanje sonca, temnenje in svetljenje, ker gre za našo hiperlokalno percepcijo in nič drugega. To lahko izčrpneje potrdijo znameniti astronomi in astrofiziki, katerih poglobitve izsledke bom čim obširneje strnil v enem od naslednjih esejev, ki bržkone ne bo objavljen v *Sodobnosti* niti nagrajen na natečaju. ☺

Je takšen “referat” umetnost, ustvarjalnost ali piškavo nakladanje? Za pretežno objektivno večino je tole kvečjemu pisunski netopir, ne tič ne miš, ki bi ga strokovnjaki popljuvali zaradi banalne površnosti in netočnosti, pravi literati pa bi ga vrgli v smetnjak zaradi neužitnega, dietičnega ali vitaminsko in proteinsko zasičenega okusa, kot da bi jedli decembrski paradižnik, ki zgleda fantastično kot jabolko iz Sneguljčice, *but it tastes like crap*. In še asociacija na morskega prašička, ki je svojevrstno paradoksalen: nima namreč popolnoma nobene zveze ne z morjem ne s prasci.

Kako bi bilo, če bi odvrigel ves ta balast in šinil v nebo kot peresno lahek balon, če bi utišal mentalni hrup in prisluhnil šepetanju lastnega srca? Le kaj bi vse zmožel doseči, če bi se izmojstril do takšne ravni, da bi se večšine in naučene duhovne pritikline ponižno umaknile pred slečeno Resnico? Zdi se mi, da je moja duša kot artičoka, zdravilna rastlina iz družine nebinovk, ki je zaradi dobrega okusa priljubljena v kulinariki. Temno zeleno listje spominja na pradavno praprot, in če bi plodove pustil pri miru, naj spontano rastejo in se razvijajo, bi se razprli v magične vijoličaste cvetove, ki so raj za lačne hrošče in druge žuželke. A kaj, ko tako blazno prija slastno kuhana, najprej nadevana z drobtinami, sesekljanim česnom, čebulo in peteršiljem, soljo in poprom, potem pa popražena na olivnem oljem, zalita z vodo in ravno prav pokuhana. Posamezne mesnate lističe skrbno luščim in perverzno sesam, da se hipno naužijem nektarja, dokler se ne dokopljem do največje poslastice – jedra, ki se skriva prav na dnu te kulinarične odisejade. Še nekaj sekund in tudi jedra ni več, le še občutek olajšane zaspanosti in mlahavosti, kot po mesenemu vrhuncu. Slišal sem, da je artičoka kot ženska, ker se težko prebijemo do njenega srca, ampak pri slednji to ostaja, če ga le znamo tankočutno negovati.

Mar torej pravim, da je moja duša iz družine nebinovk, ker raje *ne bi*, ali pač *bi*? Ne vem, dokler ne napišem. Ne pomnim, da bi mi kdo svetoval, v kateri školjki naj iščem biser, kje jo poiščem in kako odprem, a vendarle predvidevam, da mi je nekoč nekdo pokazal, kako se recimo razpre ostriga, kar je začetna predpostavka za iskanja zaklada. Če ne kupim srečke, pač nimam pravice jadikovati, da nisem zadel loterijskega dobitka. Zato sem vse bolj hvaležen za dobrohotne nasvete, ki jih moram precediti skozi lastno sito. Iz stotih kilogramov vrhunskih oljk je mogoče iztisniti okoli dvajset odstotkov olja; le koliko ustvarjalnosti je moč pridelati iz pridnosti in genetske obdarjenosti?

Krasná si artičoka, arabeska moja ...

Gremo nazaj k obali, kjer po prečiščenem scenariju z mojo šavrinsko princesko Ester Toboško čakava na prelep sončni zahod – jaz za spremembo odprtega srca in zunaj tesno zaprtih intelektualnih duri, za katerimi vrešči okičena učenost in se počasi umirja, ona božanska kot Dulsineja v vsej svoji zdravorazumski altruistični milini. Ko piha burja ali jugo, je morje razburkano in motno zaradi mulja, ki se dviguje z dna. Takrat sta njegova plitvina in globočina skriti očem in ju, nevidni, tudi srce težko začuti. Potem veter poneha in v bonaci se gladina umiri in morje zbistri; tedaj ugledava prelepo notranjost, ki ni samo zibelka in poslednja planetarna odrešitev človeštva, temveč Bit slehernega človeka.

Vonj borovcev, rožmarina in sivke se staplja z morsko sapo in naju napaja z neopredeljivim hrepenenjem. Sva kot solni lutki, ki se stopljeni v oceanu metafizično združita v Eno. Neskončno rada klepetava in težko molčiva, kar ne zmore prav dosti dolgoletnih zakoncev, toda zdaj je čas za Tišino. Opazujeva oranžno žogo, kako vse bolj zardeva zaradi najinih pogledov in po nevidni nebeški niti drsi v sinje morje. Kot po nekem ljubezenskem algoritmu naju na prisojni srčni planoti v ritmu zaziblje v ples poletnega enakonočja.

Vse manj sem potapljač na dah, ker se raje vate potapljam zadihan. Ne utonem, ker vselej plavam proti vilinskemu siju tvoje duše. Prirodni akvarij je najin prelep imaginarij, ne gola fantazija. Naposled vem, da biti ustvarj(al)en pomeni ljubiti in biti ljubljen, razdajati se in neumorno potovati k nedefinirani Biti z mnogimi postanki, ne le jemati, tekmovati in nenehno koprneti. Hočem žuboreti življenje in ga ne ždeti. Včasih je dobro narediti premor med iskanjem sreče in preprosto biti srečen, s pisanjem ali brez, kot pač nanese vesoljna usoda. Šele ko se izmuznem iz Faradayeve kletke predsodkov in ostale tuzemske navlake, sem dovzeten za sublimno bliskanje Božanskega.